

Збереження біорізноманіття тварин

УДК 636.1.06.082(477)

DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.62.20>

ЦІЛЬОВИЙ СТАНДАРТ ОСНОВНИХ ОЗНАК ЕКСТЕР'ЄРУ ПОЛІСЬКОЇ ПОПУЛЯЦІЇ КОНЕЙ

Т. Є. ІЛЬНИЦЬКА, О. В. СИДОРЕНКО

Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН (Чубинське, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-0969-9095> – Т. Є. Ільницька

<https://orcid.org/0000-0003-2429-9361> – О. В. Сидоренко

horsebreeders@ukr.net

Стаття присвячена проблемі вивчення стану поліської популяції коней в Україні. Проведено обстеження коней поліської популяції на базі господарства «Щербаті Цуглі» Київської області. Встановлено, що за типом переважно поголів'я коней відповідало первинному (оригінальному) типу. За мастю – більшість коней вороні, вороно-чалі та гніді. Досліджені тварини характеризувались добрим розвитком основних статей тіла і м'язової тканини, сухою і міцною конституцією та спокійним врівноваженим темпераментом. За проведенням порівняльним аналізом кобили сучасної популяції Українського Полісся поступалися на 4,3 см ($p < 0,001$) у висоті в холці представницям Білоруського, однак за іншими промірами вірогідної різниці не було виявлено. З метою ефективного відбору коней для подальшої роботи з відновлення поліської популяції був запропонований цільовий стандарт основних ознак коней. Стандарт включає опис бажаного типу тварин, основних мастей, промірів, ознак екстер'єру, рухів та темпераменту.

Ключові слова: конярство, збереження біорізноманіття, поліські коні, проміри, екстер'єр, генетичні ресурси

THE CURRENT STATE OF THE POLESIE HORSE POPULATION AND THE TARGET STANDARD OF THE MAIN TRAITS OF ITS CONFORMATION

T. Y. Ilytska, O. V. Sydorenko

Institute of Animal Breeding and Genetics n.d.a. M.V.Zubets of NAAS (Chubynske, Ukraine)

The article is devoted to the problem of studying the Polesie horse population in Ukraine. The survey of the horses of the Polesie population was carried out on the basis of the farm «Shcherbaty Tsugli» in the Kievskiyi region. It was revealed that by type the number of horses predominantly corresponded to the initial (original) type. Most color of horses are black, black-roan and bay. The studied animals were distinguished by good development of the main parts of the body and muscle tissue, dry and strong constitution, calm and balanced temperament. According to a comparative analysis, the mares of the modern population of the Ukrainian Polesie were 4.3 cm ($p < 0.001$) inferior in height at the withers to the representatives of the Belarusian population, but no probable difference was found in other measurements. In order to effectively select horses for further work on the reconstruction of the Polesie population, a target standard for the main traits of horses has been proposed. The standard includes a description of the acceptable types of animals, basic colors, sizes, signs of conformation, movements and temperament.

© Т. Є. ІЛЬНИЦЬКА, О. В. СИДОРЕНКО, 2021

Keywords: horse breeding, conservation of biodiversity, Polesie horses, measurements, conformation, genetic resources

Постановка проблеми. За даними дослідників поліські коні є однією із давніх популяцією Європи, яка розводиться в басейні річки Прип'ять. Перші спогади про них датовані кінцем 18 століття та є припущення, що вони ведуть своє походження від лісових тарпанів, що мешкали до VIII ст. н. е. Підтвердженням цієї теорії є виявлені при археологічних розкопках кісткові залишки древніх (II–IV ст. н. е.) коней лісового типу [1, 2, 3].

Поліські коні відносяться до групи місцевих популяцій, які сформовані під сильним впливом природних умов. Хоча точна дата початку розведення аборигенних коней у Поліссі невідома, встановлено, що з давніх часів ця місцевість була заселена слов'янськими землеробськими племенами, які займалися і конярством. Відомо, що поліські коні протягом тривалого періоду розводилися «у собі» в умовах годівлі переважно грубими кормами, поганого утримання та надмірного навантаження. Це призвело до зменшення їх розміру, появи екстер'єрно-конституційних особливостей і водночас розвинуло високі адаптаційні якості, невибагливість, невтомність у роботі [2, 3].

У 40–50 рр. минулого століття активно здійснювалась робота з поліпшення поліських коней. Для цього місцевих кобил схрещували з жеребцями російської ваговозної та орловської рисистої порід, що призвело як до позитивних, так і до негативних наслідків [2]. У період 50–60-х роках минулого століття науковцями Білоруського науково-дослідного інституту тваринництва (нині РУП «НПЦ НАН Білорусі з тваринництва») було вивчено і обстежено понад 1000 голів коней даної популяції [4, 5]. Але наразі потомки поліського коня зустрічаються усе рідше. Населення надає перевагу коням ваговозних порід або взагалі для обробки землі використовують сільськогосподарську техніку, з якою кінь вже давно не може конкурувати. За таких обставин постає проблема збереження біологічного різноманіття України, в якому поліський кінь посідає особливе місце як на теренах Полісся України та Білорусі, так і у світі.

Варто звернути увагу на досвід науковців Білорусі, які у березні 2021 року подали заявку на вступ до Європейської мережі з ревайлдингу (відновлення екосистем шляхом поетапного повернення аборигенних видів) для просування ідеї використання білоруських аборигенних коней за цією програмою [6]. Білоруськими вченими та селекціонерами розпочато цикл експедицій на Поліссі з метою обстеження поголів'я коней у населення та відбору зразків генетичного матеріалу. За результатами 2 експедицій обстежено 520 голів коней, з них типових поліських виявлено 66 голів (жеребці, кобили та мерини), більша половина поголів'я яких старшого віку [7].

В Україні дослідження щодо вивчення стану популяції поліських коней не проводили до 2019 року. На сьогодні проведено декілька експедиційних обстежень Українського Полісся з тим, щоб знайти типових представників поліської популяції коней, які за конституцією і екстер'єром близькі до представників породи описаних в літературних джерелах раніше [8].

Мета дослідження. Вивчити основні характеристики поліської популяції та розробити цільовий стандарт основних ознак коней.

Матеріал та методика досліджень. Матеріалами для досліджень слугували літературні та наукові джерела, що містять інформацію про поголів'я коней Білоруського Полісся та результати власних досліджень, які були проведені у стайні «Щербаті Цуглі» (с. Прибірськ Іванківського району Київської області).

Враховуючи традиційні та сучасні методи оцінки коней були проаналізовані та обґрунтовані параметри вхідної інформації для визначення основних характеристик поліської популяції: тип, проміри, лінійні ознаки екстер'єру, рухів та темпераменту, 10-бальна оцінка типу екстер'єру і конституції за бонітувальною шкалою та характеристика робочої продуктивності (рівень нервової рівноваги, витривалість, здатність до співпраці з вершником).

Був проведений опис екстер'єру коней поліської популяції за 32 лінійними показниками. Так, опис будови тіла складається з таких ознак: форма тулубу; розмір голови та з'єднання

голови із шиєю; форма профілю; довжина та положення шиї; розвиток м'язів шиї; висота холки; нахил передпліччя; форма спини та попереку; форма та довжина крупу; будова передніх та задніх кінцівок; нахил бабок; форма копит; міцність копитного рогу; стан кінцівок та розвиток кісток.

Для збору даних був розроблений спеціальний бланк, який включає проміри, лінійні ознаки та бальну оцінку.

Були взяті основні проміри тіла коней (кобил): висота в холці, обхват грудей, обхват п'ястка. Порівняльний аналіз промірів сучасних коней Українського Полісся з популяцією тварин білоруської частини регіону (Західне і Східне Полісся) та першими детальним описом за часів Радянського Союзу здійснювали за використання літературних джерел [1, 2, 3].

Результати досліджень. Проведено обстеження коней поліської популяції на базі господарства «Щербаті Цуглі», де нині утримується 15 голів, в т. ч. 7 кобил та 5 лошат поточного року народження. Встановлено, що за типом обстежене поголів'я відповідало первинному (оригінальному) типу: пропорційна голова з виразними очима; вихід шиї середній; холка середня; лопатка коса; спина та попереки середні, прямі; круп нормальний, дещо спущений; на задніх кінцівках легко виражена шабlistість; копитний ріг щільний і міцний; конституція суха і міцна, будова тіла гармонійна, мускулатура розвинена добре, сухожилля розвинені добре, міцні [2]. За мастю – більшість коней вороні або вороно-чалі (53%), гніді (33%), сірі (7%) та руді (7%). У деяких коней відмічається наявність ремня на спині та зеброїдності на кінцівках.

Для дослідженого поголів'я коней характерно: тулуб компактний подовжений, груди широкі, спина довга, попереки короткі, круп короткий, звислий, кінцівки сухі, копитний ріг темний та міцний. Конституція суха і міцна, будова тіла гармонійна, мускулатура розвинена добре, сухожилля розвинені добре та міцні. За темпераментом – тварини спокійно реагують до зовнішніх подразників та не виявляють жодної агресії до людини. Необхідно відмітити, що наявне маточне поголів'я показало добру витривалість – у поточному році був проведений 10-денний кінний похід дистанцією 350 км.

Був проведений порівняльний аналіз промірів кобил сучасної популяції Українського Полісся з тими, які утримуються в Білорусі та описаних поліських коней в 50-х роках минулого століття [1, 2] (табл. 1).

1. Порівняння основних промірів кобил різних популяцій поліського коня

Проміри, см.	ВНПК, 1952 р. [2]	РУП «НПЦ НАН Білорусі з тваринництва», 2014 р. [1]	Стайня «Щербаті Цуглі» 2021 р.
Кількість голів		96	9
Висота в холці	136,5	140,1 ± 0,27	136,2 ± 0,32***
Обхват грудей	159,2	166,1 ± 0,52	165,0 ± 0,68
Обхват п'ястка	17,9	17,9 ± 0,05	17,8 ± 0,08

Примітка. *** $p < 0,001$.

За середніми промірами коні української популяції за висотою в холці дещо нижчі – на 4,3 см ($p < 0,001$), однак за іншими промірами встановлена різниця незначна і невірогідна: за обхватом грудей – вужчі на 1,1 см та обхватом п'ястка – на 0,1 порівняно з білоруською [1, 2]. За обхватом грудей коні білоруської і української популяцій переважають на 6,9 і 5,8 см відповідно тварин, описаних в минулому столітті, що може бути пов'язано з покращенням кормової бази та зміною умов використання.

Для порівняння конституційно-екстер'єрних особливостей коней поліської популяції різних регіонів наводимо фото тварин з різних частин Полісся, за якими можна зробити висновки про те, що за фенотипом тварини подібні (рис. 1 і 2).

Рис. 1 Поліська кобила білоруської популяції [6]

Рис. 2 Поліська кобила української популяції

З урахуванням вищезазначеного можна зробити висновок про те, що, не дивлячись на використання в минулому методу схрещування з іншими породами, коні як Українського, так і Білоруського Полісся зберегли подібний екстер'єрно-конституційний тип. Такої ж думки дотримуються й інші дослідники, які вважають, що пристосуватись до умов Полісся могли тільки ті тварини, які мали певний розмір та особливості екстер'єру [1, 4, 5, 8].

Робоча продуктивність коней дозволяє проводити оцінку відповідних якостей за такими показниками:

- ✓ Рівень нервової рівноваги – якість проходження спеціального маршруту «Поліська стежка», який складається з 15 натуральних і штучних перешкод.
- ✓ Витривалість та жвавість – за результатами дистанційних кінних пробігів (до 15 км).
- ✓ Здатність до співпраці з вершником – під час проходження маршруту «Поліська стежка» та участі у пробігах.

За результатами наших досліджень та аналізу літературних джерел був розроблений цільовий стандарт показників для коней поліської популяції (табл. 2).

2. Цільовий стандарт основних ознак екстер'єру поліської популяції коней

Ознака	Опис	
Тип	первинний (оригінальний) або полегшений	
Масть	гніда, руда, ворона, мишаста, каракова, чала та сіра. Бажано наявність ремня на спині та зебрюданості на кінцівках	
Проміри, см.:	Жеребці:	Кобили:
висота в холці	135–145	135–140
обхват грудей	162–172	158–170
обхват п'ястки	18,5–19,0	17,5–19,0
Опис основних ознак екстер'єру	<p>Тулуб: форма подовжена, напрямок горизонтальний</p> <p>Голова: велика з трохи важким з'єднанням з шиєю</p> <p>Шия: середньої довжини з більш горизонтальним положенням, з добрим розвитком м'язів</p> <p>Холка: низька, кут передпліччя середній (90°) або прямий</p> <p>Спина: довга та пряма</p> <p>Поперек: короткий та прямий</p> <p>Круп: середній та дещо звислий</p> <p>Передні і задні кінцівки: сухі, з добре розвинутими суглобами, без вад. Легко виражена шаблестість</p> <p>Копитний ріг: темний, щільний і міцний</p> <p>Розмір копит: відповідає загальному розвитку</p> <p>Конституція: суха міцна, будова тіла гармонійна, мускулатура розвинена добре, сухожилля розвинені добре, міцні</p>	
Рухи	<p>Крок, рись – середньої довжини, прямолінійний, рівномірний, із середнім імпульсом</p> <p>Галоп – не довгий з невеликим імпульсом, збалансований</p>	
Темперамент	Спокійне ставлення до зовнішніх подразників, без жодної агресії до людини	

Згідно розробленого стандарту коні поліської популяції повинні бути невисокі, костисті, з вираженим оригінальним чи полегшеним типом, сухої міцної конституції, з подовженою формою тулубу та добре розвинутими суглобами. Бажана масть: гніда, каракова, чала та мишаста. Алюри середні за шириною, але рівномірні та збалансовані. Необхідно зауважити про важливість врахування при доборі коней у відтворювальний склад такої ознаки як темперамент – він повинен бути врівноважений та неагресивний. Це важливо для подальшого розвитку кінного туризму в регіоні та для майбутнього використання коней поліської популяції.

Висновки.

1. За даними оцінки коней поліської популяції, які були відібрані в результаті експедиційного обстеження, встановлено, що досліджувані тварини за типовістю відповідають первинному (оригінальному) типу. За мастю – більшість коней вороні, вороно-чалі та гніді. Досліджене поголів'я коней характеризувалось добрим розвитком основних статей тіла, сухою і міцною конституцією, достатнім розвитком м'язової тканини та спокійним врівноваженим темпераментом. Також наявне маточне поголів'я виявило добру витривалість під час кінних походів на довгі дистанції.

2. Кобили Українського Полісся за висотою в холці поступалися коням Білоруської частини на 4,3 см ($p < 0,001$), однак за іншими промірами вірогідної різниці встановлено не було.

3. Важливим етапом відновлення поліської популяції коней є розроблення цільового стандарту для організації ефективного відбору кобил та жеребців. Стандарт складається з опису бажаного типу, основних мастей, промірів, ознак екстер'єру, рухів та темпераменту. Це дасть можливість ефективно здійснювати відбір представників зазначеної популяції.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Герман Ю. И., Чавлытко В. И., Горбуков М. А. Сохранение местных генетических ресурсов в коневодстве республики Беларусь. *Научно-технический бюллетень*. Харків, 2014. № 111. С. 64–69.

2. Книга о лошади. Т. 1 / под ред. С. М. Буденного. Москва, 1952. 625 с.

3. Гладенко В. К. Книга о лошади. Москва : РИА «ИМ-Инфарм», 1999. 368 с.

4. Горбуков М. А., Чавлытко В. И., Герман Ю. И., Дайлиденок В. Н., Герман А. И. Современное состояние популяции полесских лошадей в Беларуси. *Зоотехническая наука Беларуси* : сб. науч. тр. Жодино, 2011. Т. 46, ч. 1. С. 25–32.

5. Герман Ю. И., Горбуков М. А., Герман А. И. Возрождение популяции полесских лошадей. *Коневодство и конный спорт*. 2011. № 4. С. 3–5.

6. Rewilding Europe. URL: <https://rewildingeurope.com/our-story> (дата звернення 01.11.2021).

7. Шилина Н. Исчезнут или остаются полесской лошади. Продолжение следует... URL: <https://planetabelarus.by/publications/ischeznut-ili-ostatsya-polesskoy-loshadi-prodolzhenie-sleduet/?fbclid=IwAR3WAZKS82QeW-jxnATifUwcSOViZEXikNBP2eaQy6mN6y30rshmf7WukrQ> (дата звернення 01.11.2021).

8. Ільницька Т. Є., Сидоренко О. В., Ягусевич Ю. С., Лещенко Н. М. Поліський кінь: історія походження та сучасний стан. *Розведення і генетика тварин*. Київ, 2020. Вип. 59. С. 136–141. <https://doi.org/10.31073/abg.59.15>

REFERENCES

1. German, Yu. I., V. I. Chavlytko, and M. A. Gorbukov. 2014. Sokhranenie mestnykh geneticheskikh resursov v konevodstve respubliky Belarus' – Preservation of local genetic resources in horse breeding of the Republic of Belarus. *Naukovo-tekhnichnyi byuleten' Institutu tvarinnitstva NAAN – Scientific and Technical Bulletin of the Institute of Animal Breeding of the NAAS*. 111:64–69 (in Russian).

2. Budennii, S. M. 1952. *Kniga o loshadi – Book about horse*. Moscow, 625 (in Russian).

3. Gladenko, V. K. 1999. *Kniga o loshadi – Book about horse*. Kyiv, 368 (in Russian).

4. Gorbukov, M. A., V. I. Chavlytko, Yu. I. German, V. N. Daylidenok, and A. I. German. 2011. Sovremennoe sostoyanie populyatsii poleskikh loshadey v Belarusi – Saving local genetic resources

in breeding in Belarus. *Zootekhnicheskaya nauka Belarusi: sb. nauch. tr – Zootechnical science of Belarus: the col. of sc. works.* 46 (1):25–32 (in Russian).

5. German, Yu. I., M. A. Gorbukov, and A. I. German. 2011. Vozrozhdenie populyatsii polesskikh loshadey – The revival of the population of Polesye horses. *Konevodstvo i konnyy sport – Horse breeding and equestrian sport.* 4:3–5 (in Russian).

6. Rewilding Europe. URL: <https://rewildingeuropa.com/our-story> (дата звернення 01.11.2021).

7. Shylina, N. Ischeznut ili ostatsya polesskoy loshadi. Prodolzheniye sleduyet...– The Polissya horse will disappear or remain. To be continued... URL: <https://planetabelarus.by/publications/ischeznut-ili-ostatsya-polesskoy-loshadi-prodolzhenie-sleduyet/?fbclid=IwAR3WAZKS82QeW-jxnATifUwcSOViZEXikNBP2eaQy6mN6y30rshM F7WukrQ> (in Russian).

8. Ilnytska, T. Y., O. V. Sydorenko, Y. S. Yagusevich, and N. M. Leshchenko. 2020. Poliskiy kin: istoriya pokhodzhennya ta suchasniy stan – Polesye horse: history of origin and current situation. *Animal Breeding and Genetics*, 59:136–141. <https://doi.org/10.31073/abg.59.15> (in Ukrainian).

Одержано редколегією 08.11.2021 р.

Прийнято до друку 30.11.2021 р.